Överge språkbruk som sänker entomologi

”Huu, läskigt, kan man bli angripen!” Skräcken lyste i flyttkillens ögon. Och jag som bara sagt det stod ett insektsskåp på kontoret. Lilla ”insekt” hade utlöst alarm! Det gav en tankeställare. För fortsatt liv på planeten måste likväl de skilda världarna i samhället kommunicera, därav föreliggande notis.

Den nuvarande apokalyptiska trenden i livsmiljön måste brytas. För svensk del har detta framtvingat bl.a. riksdagens miljömål *Biologisk mångfald*, extensiv rödlista och åtgärdsprogram för hotade arter. *Det är vi entomologer som besitter kompetensen för bedömning av huvuddelen av landets biologiska mångfald och har att spela en avgörande roll – det stora flertalet arter är de facto insekter.* Uppdraget kräver positiv och vinnande kommunikation. Det innebär att vi måste bli kvitt sekteristisk jargong och slang som är stötande och skadar entomologi i samhällets ögon.

Samhället *där ute* har sedan länge anpassat sig till ordets makt. För entomologiskt oinvigda miljövänner som nyfiket gluttar i ET, lokalföreningsblad, rapportering etcetera kan därför det utbredda språkbruket som på olika sätt signalerar glädje över fångade dödade djur vara stötande. Särskilt som glädjen tycks öka enligt principen ju sällsyntare och mer utrotningshotade desto bättre. Samhällets krav på positiv miljöutveckling och entomologers främsta önskan att samla rariteter är på kollisionskurs. Det är exempelvis ej rimligt att samhället satsar skattemedel på åtgärdsprogram medan entomologer fångar och dödar de resulterande djuren. Entomologer riskerar att avpolletteras som otidsenliga artjägare och entomologi att ställas i skamvrån. Detta måste till varje pris undvikas.

Oron för livsmiljön gör att även resterna av gammelentomologins attityd ”naturen är oändlig” helt måste bytas ut. *Kommunikativt fokus utåt behöver av oss entomologer snarast flyttas från död till liv* – och detta genom att språket anpassas och miljövårdssyftet med eventuellt samlande alltid lyfts fram. Språkbruk som är skadande eller markant suboptimalt för entomologi kan upphöra enligt nedan.

Ta – signalerar girighet

Verbet ta som i ”arten togs på lokalen” skämmer. För en oinvigd miljövän signalerar uttrycket ”girig och miljöignorant entomolog fångar och dödar alla individer som denne kan hitta av arten på lokalen”. Om dessutom ett högt antal nämns kan man befara att ”togs” blev slutet för arten på lokalen.

Åtgärd: Entomologer *överger verbet ta som beskrivning av att en insekt inbringas för att bevaras i samling*. Man kan t.ex. skriva ”arten insamlades på lokalen”. När det är berättigat kan ”provtagning” användas – det ger fokus på en överlevande population.

Skörd – signalerar obegränsat massdödande

Ett påtagligt sänkande ord som under senare tid fått fäste är ”skörd”. Det ses särskilt ofta i lokalföreningarnas medlemsblad i uttryck som ”säsongens skörd” – med underförstått fokus på sällsynta och därmed som oftast hotade arter. En oinvigd kan närmast uppfatta uttrycket som ”mängden av insekter som entomologer lyckats ta av daga och bärga”. Det är ingen modern hedervärd attityd till arter och livsmiljö som här ställs ut till allmänt beskådande.

Åtgärd: Entomologer *överger ordet skörd* för ”observationer”, ”upptäckter”, nyheter” osv.

Exemplar – signalerar massdödande

Entomologiska texter är ofta späckade med “exemplar” (“ex.”). Ordet är besudlat av koppling till frekvent dödande. Gamla tiders expeditioner avlivade och samlade ohejdat vad som rörde sig och bringade *exemplar* av allt från elefanter till insekter hem till museer. På moderna tiders safari samlas upplevelser och levande djur på foto. Exemplar hit och dit utgör gammaldags samlarjargång. Rentav från tider då insekter försågs med poäng som hårdvaluta för byte och försäljning – ju större antal individer av sällsynta arter som insamlades desto högre status och förtjänst åtnjöt ”håvmästaren”.

Idag kvarstår en otrevlig och onödig skillnad mellan skriftlig behandling av olika slags djur.

”Det står ett exemplar av älg ute på myren” tas som skämt, medan ”det flyger ett exemplar av svavelgul höfjäril ute på myren” tycks många gånger vara helt OK trots att det utåt signalerar ett självklart fokus på att döda. Det är onödigt sänkande ur miljösynpunkt att så fort en entomologs fjäril till skillnad från t.ex. en ornitologs lärka singlar in i synfältet är det plötsligt fråga om ”ett exemplar”, underförstått typiskt samlarobjekt. Som följd kvarstår rent horribla uttryck som skulle platsat som titel på en hitchcockfilm, t.ex. ”exemplar i naturen” eller det närmast frankensteinska “levande exemplar” – uttryck som kan ses i entomologisk text i verk som Nationalnyckeln. En allmän 007-licens ”med rätt att döda” vilar över insekter.

Användningen av ”exemplar” tycks oftast *sakna entydig koppling* till observation eller närvaro av fysiskt bevis och än mindre till miljövård. Utgör det en insektsindivid som insamlats och dödats i beläggsyfte för kvalitetssäkring av miljörelevanta data? Eller är det en fältobservation av en levande? Eller avlivades insekten men kom ändå att kastas, varför ”exemplaret” ej längre fysiskt existerar? Oklarheten har skapat förvirring, vilket exempelvis kan ses i Artportalens rapportmall för insekter (Version 2007-11-07, se även ”Småkryp” nedan). Mallen blandar olyckligt ihop exemplar och individ vilket medfört kommunikativa brister och risker. Ej oväntat har mallen orsakat fall där entomologer som beredvilligt rapporterat hotade arter råkat mycket illa ut, nämligen ställts ut på nätet som massmördare och oetiska samlare.

Åtgärd: Entomologer låter *exemplar* uteslutande beteckna en individ som insamlats, avlivats, preparerats, försetts med informativ etikettering och placerats i en miljövårdsrelevant samling, dvs. den f.d. individen bidrar fortgent till kunskap om förekomsttrend, rödlista, variation, taxonomi osv. Exemplar indikerar då att fysiskt bevis finns och är kontrollerbart bl.a. till identitet (= kvalitetssäkring). *Beläggexemplar* används när man särskilt vill framhålla bevisfunktion. Som *individ* betecknas varje levande eller död populationsmedlem som ej görs till exemplar.

Fynd – signalerar girighet och rofferi

”Fynd” står i var och varannan entomologisk text, ofta redan i rubriken. En oinvigd miljövän kan lätt bringas uppfattningen att fynd är något materiellt begärligt som entomologer ständigt söker få i sin ägo, likt dyrbara föremål på loppis, rea eller auktion. Inom arkeologi används fynd synonymt med artefakt. Engelskans ”find” används likaledes på ett snävt sätt, medan det neutrala och därmed lämpade ”record” (= uppteckning, skriftlig vittnesbörd) för förekomstuppgift om vilda djur och växter.

Att ordet fynd än idag används trots att det skadar svensk entomologi är anmärkningsvärt. Det indikerar sekterism och isolering från övriga samhället. Exempelvis, entomologer skriver ”ett fynd av alkonblåvinge gjordes” medan ornitologer helt sonika ”en tornfalk sågs”. Likt i fallet ”exemplar”, återspeglar språkskillnaden fokus på dödande respektive skådande – fjärilen (RL: Starkt hotad) men inte falken (RL: Livskraftig) får dödas så fort den siktas.

Åtgärd: Entomologer *överger ordet fynd* för ”observation”, ”notering”, ”registrering” osv.

Småkryp – signalerar odjur och plågoris

Entomologer tycker att insekter om så än kallade ”småkryp” eller ”kryp” är det gulligaste som finns. Idyllen krossas brutalt av verkligheten. En sökning på nätet ger mer än en halv miljon träffar, varav många på allehanda företag som levererar utrotningsmedel och utrustning att bli kvitt odjurselände. *Vanliga sommarälskare inklusive politiker och andra beslutsfattare som fördelar offentliga medel till miljövård hatar som regel småkryp*. Att då veva ”småkryp” som ett slags sympatisk beteckning är lika osmart som att slåss mot väderkvarnar. Artportalen använder det oseriösa ”småkryp” – och blir irrelevant. Insekter är evertebrater och många av arterna är nödvändiga att förbehållslöst skydda ur miljösynpunkt (Fig. 1).

Åtgärd: Entomologer m.fl. miljövänner *överger orden småkryp och kryp*, utom möjligen i poesi och (mot insekter) snälla barnsagor.

Figur 1. Humlor, här en jordhumla *Bombus terrestris* som pollinerar bigarrå, och alla andra insekter som skyddar livsmiljön buntas ofta ihop under den allmänna beteckningen för odjursplåga ”småkryp”. Detta trots att exempelvis jordhumlan är långt viktigare både ekonomiskt och ekologiskt än de flesta däggdjur och fåglar. I allmänhetens ögon mer neutrala benämningar som ”evertebrater” och ”insekter” är mindre skadliga för entomologi. Foto: L.A. Nilsson.

Bombus terrestris (Linné) pollinating whiteheart cherry.

Naturvård – signalerar svaghet

Naturvårdsverkets projekt *Åtgärdsprogram hotade arter* kom följdriktigt att omfatta åtskilliga insekter. Från att projektet ursprungligen var formulerat för att lösa ett problem ändrades (genom kortsiktig lobbyism) verkets policy vad gällde själva programmen att dessa skulle vara vägledande och ej bindande. Åtgärdsmedel skars därefter logiskt ner och användes mindre målinriktat. Samtidigt är riksdagens 16:e *miljömål* att stor biologisk mångfald ska finnas i landet, dvs. att de hotade insektsarterna överlever. Dessa fakta indikerar att ordet ”naturvård” står sig kommunikativt svagt mot särintressen. Som kontrast, ”miljövård” står sig starkt och är pådrivande för att nå riksdagens miljömål om biologisk mångfald.

Åtgärd: Entomologer använder som regel *miljövård* när det gäller insatser för biologisk mångfald inklusive hotade arter.

Slutord

Det är spännande och minst sagt ansvarsfullt med jätteuppdraget för biologisk mångfald som vi entomologer och andra livsmiljövänner nu har att utföra. Genom att omgående utåt använda ett vinnande språk (vid ordbehandling, använd sökfunktionen!) samt successivt skärpa precision och argument kan vi få behövligt genomslag för entomologiska fakta, synpunkter och förslag i svenska samhället.

L. Anders Nilsson, Evolutionsmuseet, Uppsala Universitet, Norbyvägen 16, SE-752 36 Uppsala, E-mail: anders.nilsson@ebc.uu.se